

Podnět Výboru pro práva dítěte Rady vlády pro lidská práva

ze dne 25. března 2022

k zajištění bezpečné a dostatečné výživy novorozencům a malým dětem při mimořádných událostech

Výbor pro práva dítěte

1. **schvaluje** podnět k zajištění bezpečné a dostatečné výživy novorozencům a malým dětem při mimořádných událostech a
2. **doporučuje** Radě vlády pro lidská práva, aby jej schválila a přeložila vládě ČR spolu s návrhem následujícího usnesení:

„Návrh usnesení Rady pro lidská práva

Rada vlády pro lidská práva (dále jen „Rada“)

1. **schvaluje** podnět Výboru pro práva dítěte k zajištění bezpečné a dostatečné výživy novorozencům a malým dětem při mimořádných událostech;
2. **doporučuje** vládě, aby předkládaný návrh usnesení schválila jako usnesení své;
3. **žádá** předsedu Rady, aby v souladu s článkem 2 odstavec 4 Statutu Rady podnět předložil vládě.

Návrh usnesení vlády

Vláda ČR

1. **bere na vědomí** Doporučení Rady vlády pro lidská práva k zajištění bezpečné a dostatečné výživy novorozencům a malým dětem při mimořádných událostech;
2. **ukládá** ministru zdravotnictví předložit vládě ve spolupráci s ministrem zahraničních věcí, ministrem vnitra, ministryni obrany a zmocněnci pro lidská práva do 31. 12. 2022 návrh strategie k zajištění bezpečné a dostatečné výživy novorozencům a malým dětem při mimořádných událostech;
3. **ukládá** ministru zdravotnictví bezodkladně zveřejnit na stránkách Ministerstva zdravotnictví český překlad Společného stanoviska UNICEF, Global Nutrition Cluster a IFE Core Group k ochraně výživy matek a dětí v ukrajinském konfliktu a při uprchlické krizi;
4. **ukládá** ministru zdravotnictví bezodkladně vydat prohlášení k pomoci Ukrajině ohledně adekvátního zajištění a kontrolované a bezpečné distribuce náhrad mateřského mléka a produktů k jejich podání dětem, které je potřebují.“

Odůvodnění

Novorozenci a malé děti jsou při mimořádných událostech (přírodních či lidmi způsobených) nejzranitelnější skupinou. Včasná a účelná akce k zajištění bezpečné a dostatečné výživy novorozenců a malých dětí při mimořádných událostech chrání životy, zdraví a vývoj dětí a prospívá i matkám.

Příprava na ad hoc katastrofy je zásadní pro okamžitou, efektivní a adekvátní reakci. Zodpovědnost za koordinaci výživy novorozenců a malých dětí při humanitárních krizích leží primárně na vládě. Česká republika zatím **nedisponuje žádným strategickým dokumentem, který by jasně specifikoval, jak má být zajištěna bezpečná a dostatečná výživa novorozenců a malých dětí při mimořádných událostech.**

K dispozici jsou však související mezinárodní doporučení. Před pěti lety vydaly Světová zdravotnická organizace, Dětský fond OSN (UNICEF), Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR), Světový potravinový program (WFP) a další mezinárodní organizace, jako je International Baby Food Action Network či Save the Children, sdružené od roku 1999 do tzn. IFE Core Group **aktualizovaná doporučení pro pomáhající instituce a organizace**, jejichž cílem je bezpečná a dostatečná výživa dětí právě při mimořádných událostech. Dále je možné využít **pokynů Evropské komise k výživě novorozenců a malých dětí při mimořádných událostech** z roku 2013¹, jež sice vycházejí z předchozího vydání výše uvedených doporučení IFE Core Group, nicméně obsahují mj. i praktický checklist, kterým státy mohou zhodnotit, do jaké míry mají doporučení začleněná do svých politik.

Konkrétní intervence se mohou lišit podle situace a může jít např. o **částečné nebo úplné obnovení kojení, použití dárcovského mateřského mléka, využití kojné nebo poskytnutí bezpečně připravené umělé výživy.**

Zvláště za mimořádných událostí je naprosto zásadní **neohrožovat kojení a poskytnout v případě obtíží ženám v první řadě praktickou pomoc a empatickou podporu. Kojení poskytuje dítěti bezpečnou výživu složením plně odpovídající jeho potřebám a chrání jej i pomocí protilátek před infekcemi, je k dispozici kdykoli ve správné teplotě bez nutnosti jakýchkoliv dalších pomůcek a potřeb či nezbytnosti průběžného doplňování zásob, a to bezplatně.** Jiným slovy jde o záležitost vysoce praktickou a bezpečnou, i když se dítě s matkou nachází v krytu, když s dítětem utíká do bezpečí, když vypadne zásobování či elektřina, není dostupná čistá, horká voda atd. Za katastrof přitom prokazatelně roste incidence průjemových onemocnění, už za války v Bosně na začátku 90. let bylo zdokumentovaná incidence pětinasobně vyšší než před válkou². To samy o sobě není radno podceňovat, průjemová onemocnění jsou druhou nejčastější příčinou úmrtí u malých dětí.³ Zvyšují rovněž riziko nutnosti hospitalizace, přičemž při mimořádných událostech lze očekávat nedostatek i jen běžných léků a obecné zdravotní péče. Kojení proto může být zcela klíčové pro zdraví i život dítěte. Díky tomu, že se při kojení vylučuje hormon oxytocin, pomáhá kojení i ženám vyrovnat se se stresem.

Je naprosto pochopitelné, že v situaci, jako je válka, mohou být kojící ženy, kterým se stejně jako ostatním obětem války zhroutí celý svět, snadno znejistěné i ohledně své schopnosti kojit. Zvláště když se zároveň začnou šířit **mylná, vědecky nepodložená tvrzení, že ženy nemohou ve válce kojit, ze stresu „ztrácejí mléko“** atd. Je však naopak **prokázáno, že ženy kojí i za různých extrémních podmínek.**⁴ Stres ani mírná podvyživenost ve skutečnosti neovlivňují tvorbu mateřského mléka a jeho kvalitu, stres ovšem může oddálit vypuzovací reflex a navodit pocit nedostatku mléka. To je ale možné překonat, pokud se dítěti kojení často nabízí a neustává se v něm. Na místě je pak také psychosociální podpora, která stres zmírní. V případě, že je žena natolik podvyživená, že je ovlivněna i tvorba mléka, pak adekvátní strava pro ženu opět tvorbu mléka zvýší. Tvorbu mléka může reálně snížit též méně časté kojení a opět se jedná o řešitelnou situaci, a to navýšením četnosti

¹ Evropská komise (DG ECHO): *Infant and Young Children Feeding in Emergencies: Guidance for Programming*, 2013, dostupné na https://ec.europa.eu/echo/files/policies/sectoral/toolkit_nutrition_en.pdf.

² Viz Robertson, A. – Fronczak, N. a kol.: Nutrition and Immunization Survey of Bosnian Women and Children during 1993, in: *International Journal of Epidemiology*, vol. 24, no. 6, 1995.

³ Viz např. Centre for Disease Control and Prevention: *Diarrhea: Common Illness, Global Killer*.

⁴ Blíže viz např. Gribble, K. – Fernandes, C.: Considerations regarding the use of infant formula products in infant and young child feeding in emergencies (IYCF-E) programs, in: *World Nutrition*, vol. 9, no. 3, 2018.

kojení. Dokonce i **ženy, které nedávno přestaly kojit, mohou kojení opět obnovit, pokud si to přejí** a v takovém případě by jim též měla být k dispozici profesionální pomoc.

Umělá výživa by měla být vždy zajištěna a distribuována pouze na základě komplexního zhodnocení skutečné potřeby, promyšleně a adresně oficiálními kanály. Neomezená distribuce náhrad mateřského mléka i směrem k ženám, které chtějí a mohou úspěšně kojit, **může způsobit dřívější ukončení kojení nebo snížení frekvence kojení, které následně zvyšují rizika onemocnění nebo úmrtí mezi dětmi (viz výše)**. U žen se pak může v důsledku toho objevit také zánět prsou, což je velmi nepříjemná komplikace nad rámec mimořádné události jako takové.

Rozhodnutí o tom, komu distribuovat náhrady mateřského mléka, ev. v jakém množství a jakým způsobem, by proto neměly být ponechány na jakékoliv humanitární organizaci, která je schopná umělou výživu zajistit, nebo komerčním společnostem či dobře mínícím, leč ve výživě dětí neproškoleným dobrovolníkům v terénu, ale **specializované organizaci, jejíž personál je vyškolen v problematice výživy dětí při mimořádných událostech (jako je UNICEF nebo UNHCR)**. Primárně je pak umělá výživa vyhrazena pro děti, které nebyly kojené už před mimořádnou událostí, nebo byly už v té době dokrmované.

Pakliže je nutno sáhnout k umělé výživě, je pak také nutné minimalizovat související rizika:

- umělá výživa **nikdy nesmí být prošlá** (doporučuje se, aby byla alespoň 6 měsíců od data spotřeby) **či již otevřená**,
- měla by být **opatřena instrukcemi v jazyce, kterému osoba, která umělou výživu připravuje a podává, rozumí**,
- volbou číslo jedna je **umělá výživa “ready-to-use”** (plně připravený přípravek v tekuté formě) v neotevřeném balení o objemu zhruba jednoho krmení (tzn. otevřu – spotřebuju),
- sušená umělá výživa není sterilní a k bezpečnému podání musí být připravena **smícháním s převařenou vodou o teplotě min. 70° C a ředěna přesně v poměru určeném výrobcem**; pokud není dávka využita a nejsou adekvátní podmínky pro její skladování, je nutné ji vyhodit a pro další krmení připravit čerstvou;
- při humanitárních katastrofách se má umělá výživa podávat pouze **kališky**, protože je snadné je vyčistit a zároveň ani nejsou tak drahé, aby bylo nemožné je zajistit ve větším množství pro jednorázové použití. Naopak kvůli vysokému riziku kontaminace a problémům s čištěním **se ke krmení dětí nedoporučují lahve**.

Případní dárci by také v souladu s čl. 6.7 Mezinárodního kodexu marketingu náhrad mateřského mléka⁵ měli počítat s tím, že pomoc v podobě náhrad mateřského mléka není možné poskytnout pouze nárazově. Pokud ji chtějí poskytnout, pak také musí přijmout **opatření, že s dodávkami bude možno pokračovat tak dlouho, dokud je děti, o něž se jedná, budou potřebovat**.

Výživa dětí v souvislosti s humanitární krizí vyvolanou válkou na Ukrajině

Vzhledem k absenci českých pokynů k zajištění výživy novorozenců a malých dětí při mimořádných událostech, je pochopitelné, že jednou z prvních reakcí české veřejnosti na válku na Ukrajině byla nepochybně dobře míněná, avšak bohužel z části neodborná snaha zajistit pro ukrajinské děti jakoukoliv umělou výživu, podpořená dezinformací, že ukrajinské ženy ze stresu

⁵ V českém překladu je dostupný na <http://spokojeni.org/kodex-a-navazujici-rezolute/mezinarodni-kodex-marketingu-nahrad-materskeho-mleka/clanek-9-oznacovani/>. Otázce darování náhrad mateřského mléka při mimořádných událostech se dále věnuje také navazující rezoluce Světového zdravotnického shromáždění WHA 47.5 z roku 1994.

přicházejí o mléko⁶, aniž by došlo ke kvalitnímu zhodnocení potřeb dětí na místě, vč. triáže dětí na ty, které umělou výživu skutečně potřebují, a k minimalizaci rizik souvisejících s používáním umělé výživy (viz výše).

Obdobná situace, kdy jednotlivci, organizace i komerční společnosti zasílaly na Ukrajinu nekontrolované množství umělé výživy a zároveň se šířila dezinformace o tom, že ženy nemohou ve stresu kojit, vyvstala v minulosti již při humanitární krizi po anexi Krymu.⁷ Z té doby také pochází **dokument ukrajinského ministerstva zdravotnictví, UNICEF Ukrajina a zastoupení WHO na Ukrajině o podpoře nezbytné k zajištění vhodné výživy pro kojence a malé děti na Ukrajině**⁸, v němž jsou dárci vyzýváni k ochraně, popularizaci a podpoře kojení, správné doplňkové stravy a také k prevenci nekontrolované distribuce a používání náhrad mateřského mléka.

Za stavu, kdy humanitární krize již probíhá a relevantní české státní instituce jsou pochopitelně zaneprázdněné jejím řešením, není realistické očekávat rychlé vypracování a schválení komplexní strategie, která by však nyní byla vysoce potřebná. Její vytvoření je v každém případě nutno zajistit do budoucna, aby nebylo potřeba problematiku výživy dětí řešit ad hoc. V akutní fázi humanitární krize se jako nejpraktičtější řešení jeví **připojit se k již existujícím základním pravidlům shrnutým ve Společném prohlášení UNICEF, Global Nutrition Cluster a IFE Core Group k ochraně výživy matek a dětí v ukrajinském konfliktu a při uprchlické krizi ze dne 8. března 2022** (Příloha), například formou zveřejnění na stránkách Ministerstva zdravotnictví v sekci Pomoc pro Ukrajinu.

Zároveň je vhodné obdobně jako v případě léčiv⁹ vydat **veřejné prohlášení Ministerstva zdravotnictví k pomoci Ukrajině ohledně adekvátního zajištění a kontrolované a bezpečné distribuce náhrad mateřského mléka a produktů k jejich podání dětem, které je potřebují**. Jeho součástí by mělo být doporučení především finančně podpořit ověřené mezinárodní organizace, které se výživou dětí kvalitně zabývají v terénu a zajišťují nákup a distribuci umělé výživy oficiálními kanály, jako je UNICEF, a dále varování před nekontrolovaným přílivem umělé výživy na Ukrajinu, který si ostatně nepřeje ani ukrajinská vláda, a v neposlední řadě také informace o možnostech minimalizace rizik souvisejících s používáním umělé výživy.

Navrhovaná opatření

Vzhledem k výše uvedenému a v souladu s čl. 24 odst. 2 písm. e) Úmluvy OSN o právech dítěte doporučujeme

- ministru zdravotnictví předložit vládě ve spolupráci s ministrem zahraničních věcí, ministrem vnitra, ministryni obrany a zmocněnci pro lidská práva do 31. 12. 2022 návrh strategie k zajištění bezpečné a dostatečné výživy novorozencům a malým dětem při mimořádných událostech;
- ministru zdravotnictví bezodkladně zveřejnit na stránkách Ministerstva zdravotnictví český překlad Společného stanoviska UNICEF, Global Nutrition Cluster a IFE Core Group k ochraně výživy matek a dětí v ukrajinském konfliktu a při uprchlické krizi;

⁶ Viz např. vyjádření zpěváka Davida Kollera z konce února 2022, šířené i prostřednictvím Českého rozhlasu, dostupné např. na: https://www.irozhlas.cz/zivotni-styl/spolecnost/david-koller-lucie-ukrajina-cesta-konflikt-pomoc-deti_2202261954_voj.

⁷ Viz např. IFE Core Group: *Ukraine summary of lessons learned and essential documents on Infant and Young Child Feeding in Emergencies (IYCF-E)*, 2022, dostupné na: <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-summary-lessons-learned-and-essential-documents-infant-and-young-child>.

⁸ Text dokumentu v anglickém překladu ukrajinského originálu je k dispozici na https://secureservercdn.net/50.62.88.87/b93.80f.myftpupload.com/wp-content/uploads/2022/02/1.2._example_of_joint_statement_on_ife_ukraine-2.pdf. Český překlad je dostupný na <http://spokojeni.org/ke-stazeni/preklady-clanku/spolecne-prohlaseni-ukrajina/>.

⁹ Viz Ministerstvo zdravotnictví: *Společné prohlášení Ministerstva zdravotnictví ČR a Státního ústavu pro kontrolu léčiv ke zdravotnické pomoci pro Ukrajinu*, 4. 3. 2022, dostupné na <https://www.mzcr.cz/spolecne-prohlaseni-mzcr-sukl-ke-zdravotnicke-pomoci-pro-ukrajinu/>.

- ministru zdravotnictví bezodkladně vydat prohlášení k pomoci Ukrajině ohledně adekvátního zajištění a kontrolované, bezpečné distribuce náhrad mateřského mléka a produktů k jejich podání dětem, které je potřebují.

Vypracovala Aneta Majerčíková, SpoKojení, z. s.

Příloha: Překlad Společného prohlášení UNICEF, Global Nutrition Cluster a IFE Core Group k ochraně výživy matek a dětí v ukrajinském konfliktu a při uprchlické krizi ze dne 8. března 2022